

ROZSTANIA • OBITUARIES

PROF. HENRYK TELEŻYŃSKI (1905–1989)

Dr Henryk Teleżyński, profesor uniwersytetów we Wrocławiu i w Warszawie, anatom i cytolog roślin, długoletni prezes Polskiego Towarzystwa Botanicznego, był niekonwencjonalną postacią w naszym środowisku naukowym. Jest dobrze wspomniany przez swoich licznych, rozsianych po całym kraju uczniów.

Urodził się 27 maja 1905 roku w Poniewieżu na Litwie. Rodzicami jego byli: pochodzący z Wołynia Konstanty Teleżyński, wówczas architekt powiatowy oraz Weronika z Rymowiczów. W latach 1916–1924 Henryk Teleżyński mieszkał w Lublinie, gdzie kształcił się w Szkole Lubelskiej będącej gimnazjum humanistycznym. W latach 1924–1931 studiował botanikę na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego, specjalizując się w cytologii roślin pod kierunkiem prof. Zygmunta Wóycickiego. W roku 1931 otrzymał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy „Cykl przemian struktury chromosomów somatycznych u *Haemanthus Katharinae*

Back.” Później, po odbyciu służby wojskowej, pracował w latach 1932–1935 jako stypendysta Funduszu Kultury Narodowej w Zakładzie Genetyki SGGW; w latach 1935–1939 był asystentem w kierowanym przez Romualda Minkiewicza Zakładzie Biologii Ogólnej Instytutu Biologii Doświadczalnej T. N. W. W lipcu 1939 r. rada Wydziału Matematyczno – Przyrodniczego UW zleciła mu prowadzenie wykładu cytologii roślin w roku akademickim 1939–1940.

Wybuch wojny przerwał na kilka lat dobrze rozwijającą się pracę naukową Henryka Teleżyńskiego. Po walkach w obronie Warszawy na stanowisku zastępcy dowódcy kompanii w batalionie Mokotów 21 Warszawskiego Pułku Piechoty dostał się 28 września do niewoli niemieckiej. Okres okupacji spędził w oflagach Braunschweig, Woldenberg i Murnau. Najdłuższemu przebywał w Woldenbergu; prowadził tam pracę kulturalno-oświatową, pracował w bibliotece i wykladał genetykę w ramach Wyższego Kursu Nauczycielskiego (1941–42) i Uniwersyteckiego Studium Pedagogicznego (1934–44). Powrócił do kraju w maju 1946 r., przystępując bezzwłocznie do przerwanej pracy naukowej. Od lipca do końca grudnia 1946 r. pracował w Uniwersytecie Warszawskim na stanowisku starszego asystenta w Zakładzie Systematyki i Geografii Roślin. Z dniem 1 stycznia 1947 r. został powołany na stanowisko zastępcy profesora i kierownika Katedry Anatomii i Cytologii Roślin w Uniwersytecie Wrocławskim, od 1948 do 1952 r. pełnił ponadto obowiązki dyrektora Instytutu Botanicznego tej uczelni. W 1950 r. został habilitowany przez Radę Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, w tym też roku został mianowany profesorem nadzwyczajnym. Katedrą w Uniwersytecie Wrocławskim kierował do końca 1961 r. Wcześniej jednak został ponownie zatrudniony w Uniwersytecie Warszawskim na miejsce zwolnionego ks. prof. Józefa Szulety: od lutego 1954 r. kierował tu Katedrą Anatomii i Cytologii Roślin, z początku w charakterze kontraktowego, samodzielnego pracownika nauki, później – od 1 stycznia 1956 r. – pracował tu na pełnym etacie profesora i kierownika Katedry. W 1964 r. został mianowany profesorem zwyczajnym. Pełnił też wiele funkcji organizacyjnych; był prodziekanem i dziekanem Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Wrocławskiego, członkiem sekretariatu naukowego Wydziału II PAN, delegatem ministra szkolnictwa wyższego do Komitetu Botanicznego PAN, rzeczoznawcą przy Radzie Głównej Szkolnictwa Wyższego. Reprezentował naukę polską na VIII Międzynarodowym Kongresie Botanicznym w Paryżu. Od 1954 r. był członkiem PZPR.

Profesor Teleżyński był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego od lat studenckich. Wydatnie pomagał w pracy redakcyjnej przy wydawaniu *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, a od 1960 r. był członkiem Komitetu Redakcyjnego tego czasopisma. W latach 1947–1948 był skarbnikiem Oddziału Wrocławskiego PTB, w latach 1953–1954 członkiem Zarządu Głównego, wreszcie w latach 1955–1973 pełnił obowiązki przewodniczącego Zarządu Głównego Towarzystwa. Brał czynny udział w pracach Sekcji Anatomii, Cytologii i Embriologii Roślin. W 1975 r. został wybrany członkiem honorowym Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Ostatnie lata życia – po przejściu na emeryturę w 1975 r. – spędził profesor Teleżyński w swoim domu w Głogowie koło Piaseczna. Tam też zmarł 26 maja 1989 r. i został pochowany na cmentarzu parafialnym w pobliskim Jazgarzewie.

Działalność naukowa profesora Henryka Teleżyńskiego jest wyraźnie rozdzielona na dwa okresy. Przed wojną intensywnie pracował badawczo, publikując 9 rozpraw i doniesień. W pracowni prof. Wóycickiego badał strukturę chromosomów u przedstawicieli rodzajów *Chara*, *Tradescantia* i *Haemanthus*; w czasie pracy w Zakładzie Genetyki SGGW pod kierunkiem prof. E. Malinowskiego zajął się cytologią niestajej rasy *Petunia violacea*. Wyniki kilkuletniej pracy badawczej w Instytucie Biologii Doświadczalnej zostały zniszczone w czasie działań wojennych. Niemniej jednak, opublikowane w latach przedwojennych wyniki badań nad strukturą jądra interkinetycznego i cyklem przemian chromosomowych podczas kariokinezy zapewniły mu międzynarodowy rozgłos i były szeroko cytowane, począwszy od znanego podręcznika cytologii L. W. Sharpa („Introduction to cytology”, wyd. III, 1934).

W okresie powojennym profesor Teleżyński nie podjął już badań na większą skalę. Drukowany jego dorobek z tych lat jest skromny i – oprócz kilku referatów i sprawozdań – obejmuje dwie prace wykonane z uczniami i opublikowane w latach siedemdziesiątych. Jedną z przyczyn tego stanu rzeczy mogła być cechująca go daleko posunięta ostrożność – nieraz przesadna – w publikowaniu wyników badań własnych i swoich uczniów. Zajęty organizacją nauki i dydaktyką, miał jednak na tym polu osiągnięcia, które nie będą zapomniane. Był jednym z organizatorów nauki polskiej we Wrocławiu przez wiele lat, o czym już wspomniano, kierował katedrami we Wrocławiu i w Warszawie, a także działał w PTB. Całym sercem poświęcał się dydaktyce, inspirując i udzielając cennych rad swoim uczniom. Przykładem takiej inspira-

cji może być wskazanie młodym cytologom z UJ., A. i J. Bajerom, dużych chromosomów u *Haemanthus Katharinae* jako doskonałego materiału do przyżyciowych obserwacji mitozy, co zaowocowało cenną serią badań prowadzonych przez nich do dziś. Autor niniejszego opracowania wspomina kursowe ćwiczenia mikroskopowe z anatomii i cytologii roślin będące jednocześnie – dzięki inwencji Profesora – wprowadzeniem do pracy badawczej w tej dziedzinie, jako jedną z najciekawszych przygód intelektualnych z okresu swoich studiów w Uniwersytecie Warszawskim.

O niezależności intelektualnej profesora Teleżyńskiego i jego bezkompromisowości świadczy incydent na słynnej w swoim czasie Konferencji Agrobiologów, Biologów i Medyków, która odbyła się w Kuźnicach w styczniu 1951 roku. Na konferencji tej, której politycznym zadaniem było złamanie niezależności polskiej nauki i wprowadzenie elementów mizurinizmu-lysenkizmu do badań i nauczania, jedynie profesor Teleżyński odważył się otwarcie zakwestionować jedno z głównych twierdzeń nowej biologii, zaprzeczające istnieniu chromosomów jako nosicieli elementów dziedziczności. Mimo natychmiastowej riposty trzech aktywnych i utytułowanych zwolenników nowej idei nie poddał się, zabierając jeszcze dwukrotnie głos w obronie prawdy.

ZRÓDŁA

akta osobowe z Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, sygn. 8272. Informacje i wspomnienia prof. Jadwigi Tarkowskiej i prof. Bohdana Rodkiewicza.

SPIS PUBLIKACJI PROF. HENRYKA TELEŻYŃSKIEGO

- [1] TELEŻYŃSKI H. 1929. Gamitures des chromosomes et synchronisme des divisions dans les filaments d'antherozoides chez certaines espèces du genre *Chara* Vaill. *Acta Soc. Bot. Pol.* 6: 230–247, pl. XIII–XIV.
- [2] TELEŻYŃSKI H. 1930. Observations vitales sur la structure des chromosomes dans les poils staminateux de *Tradescantia*. *Compt. Rend. hebd. Séanc. mém. Soc. Biol. (Paris)* 104: 167–169.
- [3] TELEŻYŃSKI H. 1930. Cycle évolutif du chromosome somatique. I. Observations vitales sur les poils staminateux de *Tradescantia virginiana* L. *Acta Soc. Bot. Pol.* 7: 381–433, pl. XXIV–XXV.
- [4] TELEŻYŃSKI H. 1931. Cykl przemian struktury chromosomów somatycznych u *Haemanthus Katharinae* Back. (Le cycle du chromosome somatique chez l'*Haemanthus Katharinae* Back.). *Spraw. z pos. Tow. Nauk. Warsz., Wydz. IV*, 23(1930): 115–119.
- [5] TELEŻYŃSKI H. 1931. Cycle évolutif du chromosome somatique. II. Observations sur le matériel fixé (racines

d'*Haemanthus Katharinae* Back.). *Acta Soc. Bot. Pol.* 8: 109–132, pl. V–VIII.

- [6] TELEZYŃSKI H. 1934. Wyniki badań cytologicznych nad niestabilną rasą *Petunji*. (Cytology of an unstable race of *Petunia violacea* with mosaic flower patterns). *Roczn. Nauk. Ogrodn.* 1: 159–161.
- [7] TELEZYŃSKI H. 1935. Etudes cytologiques sur une race instable de *Petunia violacea* Lindl. *Compt. Rend. mens. Séanc. Cl. Sci. math. nat. Acad. Pol. Sci Lett. Cracovie*, 1935(7): 8.
- [8] TELEZYŃSKI H. 1935. Studja cytologiczne nad niestabilną rasą *Petunia violacea* Lindl. o kwiatach mozaikowych. *Spraw. z czynn. i pos. Pol. Akad. Umiej. (Kraków)* 40: 232–233.
- [9] TELEZYŃSKI H. 1935. Cytological studies on the unstable race of *Petunia violacea* Lindl. with mosaic flower patterns. *Bull. Intern Acad. Pol. Sci. Lett., Cl. sci math. nat. sér B* (1), 1935: 219–234.
- [10] TELEZYŃSKI H. 1951. (wypowiedzi w dyskusji) w: *Materiały Konferencji Agrobiologów, Biologów i Medyków w Kuźnicach, Warszawa*, t. 2. (7.I.1951–13.I.1951), ss. 531–539, 544–545, 553.
- [11] TELEZYŃSKI H., GAJEWSKI W. 1955. VIII Międzynarodowy Kongres Botaniczny w Paryżu. *Kośmos*, ser. A, 4: 157–168.
- [12] TELEZYŃSKI H., BIAŁOBOK S., WOJTERSKI T. 1971. Botanika. Stan i dorobek w okresie 25 lat Polski Ludowej. *Nauka Polska* 19(1): 48–64.
- [13] TELEZYŃSKI H., TELEZYŃSKA J. 1973. Double fertilization in *Helianthus*. *Acta Soc. Bot. Pol.* 42: 323–343, pl. I–VI.
- [14] TELEZYŃSKI H., KURAŚ M. 1978. Influence of hydroxyurea on the course of germination and growth of rape (*Brassica napus* L.) seedlings. *Acta Soc. Bot. Pol.* 47: 131–141.

Tomasz MAJEWSKI

**PROF. DR JADWIGA
RANIECKA-BOBROWSKA (1904–1990)**

Panią Profesor dr Jadwigę Raniecką-Bobrowską poznałam w 1949 r., gdy jako studentka rozpoczynałam pracę w Państwowym Instytucie Geologicznym. Z Jej inicjatywy zajęłam się wtedy oznaczaniem trzeciorzędowych ksyolitów, które potem stały się tematem mojej pracy magisterskiej. Już od pierwszych chwil podziwiałam wielką wiedzę, bezpośredni stosunek do ludzi, mrówczą pracowitość i umiejętność dzielenia czasu między pracą naukową a domem, gdzie samotnie wychowywała dwójkę małych dzieci.

W chwili gdy nadeszła wiadomość z Krakowa, że niespodziewanie w dniu 25 grudnia rozstała się z nami na zawsze, nie można było się z tym pogodzić. Jeszcze kilka dni przed świętami, jak co roku dzieląc się opłatkiem z nami – młodszymi koleżankami z Pra-

cowni Paleobotaniki w Państwowym Instytucie Geologicznym, mówiła o swych planach na przyszłość. Nikt nie przypuszczał, że widziałyśmy się wtedy po raz ostatni.

Profesor dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska urodziła się 27 listopada 1904 roku w Warszawie, gdzie ukończyła zarówno szkołę średnią – Gimnazjum im Królowej Jadwigi jak i studia wyższe na Uniwersytecie Warszawskim. Studiowała na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym, specjalizując się w botanice w zakresie systematyki i geografii roślin, a dodatkowo geologii. Te kierunki wykorzystwała w późniejszej pracy naukowej. Ukończenie studiów ukoronowała praca opublikowana w 1930 r. *Analiza pytkowa interglacjału z Żoliborza w Warszawie*, za którą otrzymała w 1931 r. tytuł doktora filozofii. Było to wtedy jedno z nielicznych jeszcze opracowań tego typu.

Warszawę opuściła w 1931 r. po ślubie z inżynierem górnictwa, absolwentem Akademii Górniczo-Hutniczej, Stanisławem Bobrowskim, który w latach 1933–1936 współpracował z Państwowym Instytutem Geologicznym. Wybuch wojny zastał państwa Bobrowskich w Kałuszu, do którego wkrótce wkroczyła Armia Czerwona. Stanisław Bobrowski od razu przystąpił do organizowania walki podziemnej. Jako komendant Związku Walki Zbrojnej został w 1940 ro-

ku aresztowany i stracony w Stanisławowie. Ostrzeżona przed groźącym aresztowaniem Jadwiga Bobrowska z dwójką małych dzieci przez dłuższy czas ukrywała się u przyjaciół we Lwowie. Dopiero w listopadzie 1941 r., po wkroczeniu na tamte tereny Niemców udaje Jej się dotrzeć do rodziny w Krakowie. Konieczność zdobycia środków utrzymania zdecydowała o przyjęciu pracy w Ubezpieczalni Społecznej w pracowni rentgenowskiej. Wtedy też wstąpiła do Szarych Szeregów przyjmując pseudonim „Twarda”. Głęboka wiara pozwoliła Jej przetrwać te ciężkie chwile.

Po zakończeniu działań wojennych, w 1945 r. z chwilą wznowienia działalności Państwowego Instytutu Geologicznego, jako jedna z pierwszych zaczęła się zajmować badaniami paleobotanicznymi, uzupełniając wiadomości w pracowni prof. dr Bocheńskiego. Razem z Państwowym Instytutem Geologicznym przeniosła się w 1947 r. do Warszawy i zaczęła organizować Pracownię Paleobotaniki, którą kierowała do 1962 r. W dalszym ciągu kontynuowała badania palinologiczne czwartorzędu, co złożyło się na publikację *Analiza pyłkowa profiliów czwartorzędowych Woli i Żoliborza w Warszawie*, 1954.

W zorganizowanej Pracowni, która w latach pięćdziesiątych liczyła kilkunastu pracowników, była inicjatorką rozwinięcia zagadnień paleobotanicznych od jury do trzeciorzędu. W 1954 r. Centralna Komisja Kwalifikacyjna przyznała Jej stanowisko docenta.

Doc. dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska, chcąc bliżej poznać przemiany zachodzące we florze Polski oraz zespoły roślinne w starszych okresach, przeniosła swoje zainteresowania na trzeciorząd. Początkowo opracowywała florę liściową i nasienną z ilów serii poznańskiej ze stropu węgla brunatnego kopalni Morzysław w późniejszym zagłębiu konińskim. Tak powstały publikacje: w 1954 r. – *Trzeciorzędowa flora liściowa z Konina* i w 1956 r. – *Trzeciorzędowa flora nasienne z Konina*. Na podstawie porównań ze współczesnymi gatunkami i analogicznymi neogeńskimi florami w Europie, wskazała na górnomioceniński wiek rozpoczęcia sedymentacji ilów poznańskich. Szczątkami roślinnymi z obszaru Konina zajmowała się przez całe życie. Często towarzyszyła Pani Profesor w podróżach po Polsce, pomagając zbierać i pakować okazy. Niekiedy całymi dniami rozłupywałyśmy twarde skały, aby znaleźć chociaż jeden liść czy odcisk nasienia. Ale nie tylko kopalne okazy były przedmiotem Jej zainteresowań. Zawsze znalazła czas by pokazać mi ciekawe współczesne rośliny, które potem służyły jako materiał zielnikowy. W istniejącym w Pracowni Paleobotaniki podręcznym zielniku i zbiorze owoców i nasion ma duży udział. Kilkakrotnie

brałam udział w wyprawach Pani Profesor do zagłębia konińskiego, gdyż w miarę powstawania nowych kopalń odkrywkowych na tym terenie penetrowała systematycznie odsłonięte pokłady i wyrobiska. starając się zebrać jak najwięcej szczątków liści, szyszek i nasion, uzupełniając to próbkami osadów do analizy sporo- i pyłkowej, którą zaczęła się także zajmować. Wyników badań nie zdążyła jednak opublikować. Opracowała także florę z piaskowców krzemionkowych z okolic Bolesławca zachowaną w postaci odcisków, wskazując na dolnomioceniński jej wiek. Odtworzyła panujące wówczas warunki klimatyczne i siedliskowe roślin, które należały zarówno do rodzajów dziś wymarłych jak i rodzajów współczesnych subtropikalnej i tropikalnej strefy klimatycznej, przeważnie wiecznie zielonych lasów twarolistnych dębowo-laurowych z charakterystyczną obecnością palm (*Trzeciorzędowa flora z Osieczowa nad Kwisą (Dolny Śląsk)*, 1962).

Docent dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska zgłosiła swoją rezygnację ze stanowiska kierowniczego w 1962 r., aby uwolniona od obowiązków administracyjnych mogła poświęcić się tylko pracy naukowej. Ciągle dążyła do opracowywania nowych zagadnień – zajęła się więc analizą pyłkową neogenu, jako główną metodą do rozpoziomowania osadów węglowych i innych nie mających dokumentacji mikrofaunistycznej. Jej zawdzięczamy pierwsze rozpoznawcze analizy sporo- i pyłkowe węgla z Belchatowa i określenie na tej podstawie miocenińskiego wieku głównego pokładu. Dużą wartość naukową miał referat wygłoszony w 1969 r. a następnie jego publikacja – *Stratygrafia młodszego trzeciorzędu na podstawie badań paleobotanicznych*, w której uwzględniając własne wyniki badań palinologicznych, przede wszystkim osadów zagłębia lubińskiego – ścinawskiego, jak i ważniejsze opracowania z całej Polski, wprowadziła do terminologii polskiej pojęcie 11 faz florystycznych, obejmujących miocen i pliocen, co dało podstawę palinostratygrafii w Polsce. Jej wielka zdolność syntezy zaowocowała referatem wygłoszonym w 1974 r. na kongresie w Lyonie, a następnie opublikowanym, gdzie w formie cyklogramów przedstawiła udziały procentowe poszczególnych taksonów pyłku w seriach lużyckich lub ich odpowiednikach na obszarze całej Polski. Nie obca Jej była i palinologia osadów starszych – oznaczyła paleoceńskie kry z obszaru Rogóżna, a także górnokredową, santonską, sporo- i pyłkową florę z niecki północno-sudeckiej (Atlas skamieniałości, Kreda, 1984).

Zajmując się kopalnymi szczątkami roślin, zawsze starała się widzieć całą roślinę a nie tylko sztucz-

ne taksony, w miarę możliwości jej przynależność w systemie naturalnym jak też określony zespół w którym może występować a także warunki klimatyczne. Takie możliwości stwarzało poznanie młodszych flor trzeciorzędowych, którym się poświęciła. Zawsze bowiem podkreślała, że jest botanikiem.

W 1970 r. docent dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska otrzymała tytuł naukowy profesora zwyczajnego. Różnorodność Jej zainteresowań zadecydowała, że była promotorem kilku prac doktorskich i recenzentem prawie wszystkich paleobotanicznych rozpraw doktorskich i habilitacyjnych.

W 1976 r. przeszła na emeryturę nie zrywając jednak łączności z Pracownią Paleobotaniki. Przychodziła i porządkowała zbierane przez całe życie materiały paleobotaniczne, układała kolekcje, interesowała się bieżącą literaturą wynotowując skrupulatnie ważniejsze dane. Brała czynny udział w życiu Pracowni gotowa niezmordowanie służyć radą i pomocą młodszym koleżankom nie tylko w problemach naukowych ale i osobistych, gdyż interesowała się zawsze życiem studentów, z którymi połączyło Ją tyle lat wspólnej pracy.

W listopadzie 1984 r., w 80-ą rocznicę urodzin Profesor dr Jadwigi Ranieckiej-Bobrowskiej a w 55-ą – Jej pracy naukowej, odbyła się w Państwowym Instytucie Geologicznym sesja naukowa. Wygłoszone referaty przedstawiały dorobek naukowy Jubilatki a także zagadnienia z różnych dziedzin paleobotaniki od triasu po czwartorzęd. Referowały między innymi Jej młodsze koleżanki a w każdym niemal z poruszanych problemów miała swój udział. Nazwisko Pani Profesor związane jest też z nowym taksonem kambryjskiego gatunku *Tasmanites bobrowskae* Ważyńska, 1967.

Profesor dr Jadwiga Raniecka-Bobrowska była długoletnią, bo od 1929 r. członkinią Polskiego Towarzystwa Botanicznego. W latach 1969–1978 przewodniczyła Sekcji Paleobotanicznej a w 1981 r. nadany Jej został tytuł Honorowej Przewodniczącej. W latach 1978–1981 była członkiem Zarządu PTB. Uczestniczyła prawie we wszystkich zjazdach zarówno PTB jak i PTG zdumiewając wszystkich swoją żywotnością i sprawnością fizyczną, nigdy nie skarżąc się na niewygodę czy zmęczenie. Ostatnim spotkaniem z paleobotanikami i botanikami był Zjazd Sekcji Paleobotanicznej PTB w Sułcu na jesieni 1990 r., gdzie przeszła wszystkie trasy wycieczkowe zachwycając się urokiem roztoczańskiego krajobrazu.

Oprócz botaniki miała Pani Profesor jeszcze jedną pasję – harcerstwo. Związana z nim była od najmłodszych lat a do końca utrzymywała łączność ze swymi koleżankami, wierna harcerskiej przysiędze. Pod jej

redakcją ukazała się niedawno, w 1990 r., książka *Harcerki 1911–1939, historia, program, wychowanie*.

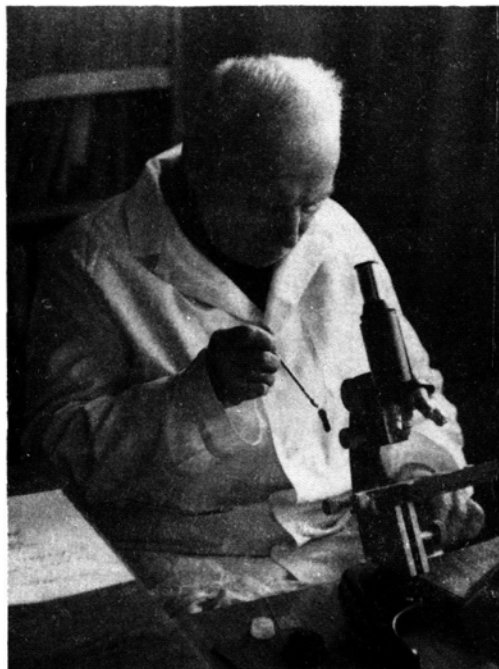
Nie ma już między nami tej bardzo skromnej a wspaniałej Naszej Pani Profesor, ale w naszych wspomnieniach pozostanie na zawsze jako człowiek szlachetny, bardzo dobry, wielkiej mądrości nie tylko w dziedzinie nauki ale filozofii życia i wiary. Miejscem wiecznego odpoczynku jest cmentarz powązkowski w Warszawie.

Irena GRABOWSKA

PROF. DR HAB. ADAM PASZEWSKI
(24.XII.1903–6.IX.1991)

W dniu 6 września zmarł w wieku 87 lat doktor honoris causa UMCS dr hab. Adam Paszewski, emerytowany profesor zwyczajny i były wieloletni kierownik Zakładu Fizjologii Roślin Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Profesor Paszewski urodził się 24 grudnia 1903 roku w Warszawie. Dzieciństwo spędził na wsi pod Słupcą. Edukację szkolną, rozpoczętą jeszcze pod zaborem pruskim w Poznaniu, ukończył w Polsce Niepodległej w roku 1922. Klasycznej szkole średniej – Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu – zawdzięczał doskonałą znajomość łaciny oraz kulturę umysłową i etyczną, wyrastającą w szkołach tam-

tych czasów z kultywowania znajomości świata antycznego. Studia wyższe w zakresie botaniki odbywał na Uniwersytecie Poznańskim. Już jako student pracował w Zakładzie Paleontologii pod kierunkiem wybitnego paleozoologa prof. Wilhelma Friedberga, interesując się fauną okresu kredowego. Po ukończeniu studiów w 1926 roku przeszedł do Katedry Anatomii i Fizjologii Roślin kierowanej wówczas przez prof. Adama Wodzickę. W dwa lata później uzyskuje stopień doktora na podstawie dysertacji nt. *Analiza pyłkowa torfowisk Zachodniej Polski*. Zainicjowanemu przez prof. Wodzickę nurtowi badań z zakresu analizy pyłkowej torfowisk, pozwalającej na poznanie polodowcowej historii lasów oraz ich dynamiki rozwojowej, Profesor Paszewski pozostał wierny przez cały okres pobytu w Poznaniu, tj. do wybuchu II wojny światowej, nawet wówczas gdy w 1933 roku przeszedł jako „horti botanicus” do Ogrodu Botanicznego i Państwowej Szkoły Ogrodnictwa w Poznaniu. Cały przedwojenny dorobek publikacyjny Profesora dotyczy tych zagadnień. Wartość naukowa tego dorobku pozwala zaliczyć Profesora, obok reprezentantów krakowskiej szkoły prof. W. Szafera, do pionierów wprowadzających metody analizy pyłkowej do badań flory polskiej. Z dorobku tego korzystał także później, w roku 1945, przedstawiając na Wydziale Przyrodniczym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej pracę habilitacyjną pt. *Uwagi o historii lasów na Pomorzu w świetle analizy pyłkowej*.

W roku 1939 Profesor Paszewski został wraz z rodziną wysiedlony przez Niemców do Hrubieszowa, gdzie pracował jako ogrodnik Wydziału Powiatowego. W 1942 roku zostaje kierownikiem Rolniczo-Ogrodniczej Stacji Doświadczalnej w Werbkowicach, należącej do Lubelskiej Izby Rolniczej. Charakter wykonywanej wówczas pracy zaciążył zapewne na zmianie zainteresowań Profesora w kierunku botaniki rozwojowej i fizjologii. Rozwinięcie ich stało się możliwe po wojnie, kiedy wiosną 1945 roku objął, w tworzącym się Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, kierownictwo Katedry Fizjologii Roślin zwolnione przez prof. B. Niklewskiego, powracającego do opuszczonej na czas wojny placówki w Poznaniu. W nader skromnie wyposażonej Katedrze podejmuje prace nad wpływem obrączkowania na rozwój i plonowanie roślin warzywnych i określa warunki niezawodności tego zabiegu w praktyce. Kontynuuje również tematykę poprzedniego kierownika katedry związaną z humusem. Wprowadza analizę adsorpcyjną do frakcjonowania kwasów hymetamelanowych, a następnie ustala ich aktywność biologiczną. Badania te współpracownicy Profesora roz-

winięły później w kierunku biogenezy i degradacji humusu i osiągnęły na tym polu znaczne postępy.

Niezwykła intuicja, rozumienie roli pokrewnych dziedzin wiedzy w rozwoju fizjologii roślin, takich jak mikrobiologia i biochemia sprawiły, że Profesor nie tylko je popierał, ale zaznaczył w nich również swoją naukową obecność. Stworzył w Katedrze pracownię mikrobiologiczną, a po latach doprowadził do przekształcenia jej w Katedrę Mikrobiologii Ogólnej, kierownictwo której powierzono uczniowi Profesora Władysławowi Kunickiemu-Goldfingerowi. Patronował także powstaniu Katedry Biochemii. Dziś, po latach, jednostki te rozwinęły się w Instytuty należące do przodujących w Uniwersytecie, a ich osiągnięcia naukowe cenione są w świecie.

Na pograniczu tych dwóch dyscyplin, mikrobiologii i biochemii, rozwinął Profesor Paszewski interesujące badania nad wpływem wyciągów z larw mola woskowego (*Galleria melonella*) na mikroorganizmy z rodzaju *Mycobacterium*. Zmiana wrażliwości bakterii traktowanych tymi wyciągami na działanie antybiotyków i sulfonamidów stwierdzona przez Profesora stała się punktem wyjścia do rozważań nad mechanizmem tego działania uwzględniającym degradację ściany bakteryjnej. Problematyka ta, stanowiąca wprawdzie jedynie epizod w ogólnym nurcie badań Profesora, była rozwijana przez współpracowników i stanowiła ważny argument za powołaniem Pracowni Patologii Owadów.

W końcu lat 50-tych uwagę swoją skierowuje Profesor Paszewski ku, nie uprawianej w kraju, a w świecie w niewielkim jedynie zakresie, elektrofizjologii roślin. Wykorzystanie elektroencefalografu do pomiaru potencjałów elektrycznych u roślin dało początek rozległym badaniom nad pobudliwością roślin na bodźce zewnętrzne. Jak nikt przedtem wykazał, angażując do współpracy swoich uczniów, że do zjawisk tych mają zastosowanie podstawowe prawa neurofizjologiczne i, że powstające podczas pobudzenia prądy, spełniają wszelkie kryteria prądów czynnościowych, obserwowanych od dawna u zwierząt. Poprzez te badanie można było ustalić, że w tej, tak ważnej dziedzinie reagowania organizmów na bodźce zewnętrzne, nie ma jakościowo różnicy między roślinami i zwierzętami. Owocny rozwój tych badań skłonił Profesora do zorganizowania pracowni biofizycznej i do zabiegania o wprowadzenie tej problematyki do dydaktyki uniwersyteckiej. Inicjuje On nadto starania prowadzące do utworzenia Polskiego Towarzystwa Biofizycznego, a gdy w 1972 roku ono powstanie, zostaje wybrany jego pierwszym przewodniczącym. Po latach zasługi Profesora doceniło Polskie To-

warzystwo Biofizyczne obdarzając Go godnością członka honorowego.

Głęboka wiedza nie tylko przyrodnicza, gruntowne wykształcenie w zakresie przedmiotów klasycznych, fascynacja światem antycznym i jego kulturą, skierowały zainteresowania Profesora do początków rozwoju naukowej myśli przyrodniczej. Rozprawy Profesora o Linneuszu i Darwinie na temat ich poglądów na powstawanie gatunków stały się okazją do precyzowania pojęcia gatunku i jego analizy w aspekcie historycznym, od Arystotelesa poczynając. Źródłowe studia Profesora nad Albertem Wielkim, którego wkład do nauk botanicznych był mało znany, ujawniły bogaty świat idei biologicznych tego myśliciela. Profesor Paszewski wydobywa na światło dzienne podkreślany przez Alberta indukcyjny charakter biologii, nie ogranicza się do opisu, ale, poprzez porządkowanie faktów w system pojęć, do tworzenia teorii biologicznych. Akcentuje za Albertem ważność metody eksperymentalnej i krytycznego podejścia do opisywanych zjawisk, a przede wszystkim eliminowania czynnika naprzyrodzonego w objaśnianiu zjawisk przyrody.

Głębokie przemyślenia Profesora dotyczące biologicznych podstaw kultury, udziału biologii w tradycjach uniwersytetu europejskiego oraz roli w integracji nauk przyrodniczych i humanistycznych, to dalsze przykłady Jego żywych zainteresowań problematyką filozoficzną i szerokich horyzontów naukowych w ogóle.

Dorobek publikacyjny Profesora Paszewskiego obejmuje blisko 100 pozycji dotyczących wszystkich wyżej wspomnianych dziedzin, którym w ciągu trwającej 65 lat działalności naukowej z niesłabnącą pasją się oddawał. Aktywność ta nie zmalała nawet po przejściu w 1974 roku na emeryturę.

Nie można pominąć wyjątkowych zasług Profesora Paszewskiego w dziedzinie należącej do podstawowych powinności nauczyciela akademickiego, jakim jest kształcenie kadry. Przez Pracownie Profesora, przez jego seminarium przeszło ponad 100 studentów. Kilkunastu spośród wykształconych przezeń doktorów to samodzielnie dziś pracujący profesorowie i docenci, wśród nich członkowie PAN, kierownicy zakładów wyższych uczelni i instytutów naukowych całego kraju. Wszyscy oni zwdzięczają swój rozwój naukowy Profesorowi, który ukazywał im nowe kierunki badawcze nie ograniczając swobody poszukiwań naukowych. Ogromna życzliwość okazywana uczniom, radość z ich osiągnięć, tolerancja dla ich przekonań, a ponadto wrodzony optymizm i humor składały się na specyficzną atmosferę stwarzaną przez Mi-

strza. Profesor Paszewski był członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego od początku jego istnienia. Przed wojną przez kilka lat sprawował funkcję sekretarza Oddziału Poznańskiego, po wojnie był współorganizatorem Oddziału Lubelskiego i wieloletnim jego prezesem. Współtworzył Lubelskie Towarzystwo Naukowe. Był członkiem honorowym obu tych towarzystw. W latach 1957–59 pełnił funkcję rektora UMCS, w następnej kadencji był jego prorektorem. Wyrazem uznania zasług Profesora w organizowaniu i rozwijaniu życia naukowego w środowisku lubelskim ale zarazem zaszczytem dla Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, było wpisanie Go w roku 1984 w poczet doktorów honoris causa tej uczelni. Na zewnątrz aktywnie uczestniczył przez lata przede wszystkim w pracach wielu komitetów naukowych PAN. Za wybitne zasługi był odznaczony Tytułem Honorowym „Zasłużony Nauczyciel PRL”, Krzyżem komandorskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, medalem Komisji Edukacji Narodowej. Był wielokrotnie odznaczany bądź wyróżniany szeregami innych odznaczeń, medali i nagród ministerialnych. Przez wielu z nas odeszcie Profesora Paszewskiego, z którym stykali się niemal codziennie do ostatnich chwil Jego życia i któremu zawdzięczamy dużo dobrego, odczuwane jest w sposób szczególnie dotkliwy. Przykładu Jego wybitnej osobowości, Jego wiecznej żądzy poznania prawdy, różnorodności zainteresowań, rozległej wiedzy a nadto entuzjazmu i optymizmu, którymi nam imponował, będzie nam zawsze brak.

Tadeusz BASZYŃSKI

MGR KAZIMIERZ KRYSKA
(31.V.1912–20.VI.1991)

Należał przez wiele lat do Oddziału Toruńskiego PTB. Był z wykształcenia botanikiem, absolwentem UMK (I stopień) i UAM (II stopień). Pracował jednak jako zoolog w dawnym Studium nauczycielskim w Toruniu. Znany był ze swych szerokich horyzontów i zainteresowań, a także umiejętności w wykonywaniu biologicznych pomocy dydaktycznych.

Tomasz ZAŁUSKI

STANISŁAW BATKO (1904–1975) JAKO
MIKOLOG I FITOPATOLOG

Druga wojna światowa rzuciła poza granice kraju wielu polskich botaników. Taki los spotkał także Stanisława Batkę, który znalazł się w Wielkiej Brytanii i

nigdy już stamtąd nie wrócił. O jego śmierci w krótkim nekrologu doniósł *Tygodnik Powszechny* (numer z 29.10.1975 r.). Niezbyt obszerną biografię tego zapomnianego w Polsce botanika, mikologa i fitopatologa zamieścił Z. Kosiek w *Słowniku biologów polskich* (red. S. Feliksiak, PWN, Warszawa, 1978).

W tym znacznie spóźnionym artykule chciałbym przedstawić Jego działalność w dziedzinie nauki o grzybach.

S. Batko urodził się 22.I.1904 r. w Horodence k. Zaleszczyk. Według informacji dr Stanisławy Pawłowskiej (żony prof. Pawłowskiego), S. Batko uczęszczał do III Gimnazjum im Sobieskiego (razem ze Sztaudyngierem) w latach 1916–1917 (?) i tam zdał maturę ok. 1920 r.

W latach 1923–1924 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim, w latach 1924–1928 leśnictwo na Wydziale Rolniczo-Lasowym Politechniki Lwowskiej. Dyplom tej uczelni uzyskał w 1932 r. W latach 1928–1939 był asystentem i starszym asystentem w Katedrze Botaniki na Politechnice. W 1939 r. obronił pracę doktorską p.t. *Wpływ wystawy na wzrost świerka w Górach Czerwoczyńskich*.

W okresie drugiej wojny światowej początkowo służył w Armii Polskiej w Anglii. W latach 1942–1945 otrzymał stypendium w Herbarium Kew Gardens i tam zaczął studiować mikologię. Wiedzę o grzybach zdobywał także w Princes Risborough. W latach 1945–46 pracował w Forest Products Research Laboratory w Londynie. W latach 1947–1948 uczył botaniki w szkole leśnej w Findogask w Szkocji i w Foxley w Walii. W latach 1950–1969 (aż do emerytury) pracował jako mikolog i fitopatolog w Forestry Commission Research Station w Farnham. W 1961 r. habilitował się na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie, na podstawie pracy poświęconej porównaniu flory Szkocji, Norwegii i Karpat.

W okresie pobytu w Anglii S. Batko kontynuował rozpoczęte w Polsce badania nad roślinami kwiatowymi (zwłaszcza prace dendrologiczne dotyczące *Craetagus*), ale główną dziedziną Jego zainteresowań stała się mikologia i fitopatologia, ze szczególnym uwzględnieniem chorób drzew leśnych powodowanych przez grzyby. Swoje prace i artykuły zamieszczał m.in. w *Transaction of the British Mycological Society, Forestry i Plant Pathology*.

Od 1942 r. był członkiem British Mycological Society oraz Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika (koło na emigracji w Londynie). Na posiedzeniu tego Towarzystwa często wygłaszał odczyty. W ciągu wielu lat organizował wycieczki mikolo-

giczne dla członków Natural History Society, wśród których byli m.in. uczniowie gimnazjalni i skauci, prowadził także poradnię grzyboznawczą (Advisory Staff), gdzie udzielano informacji w kilku językach: po angielsku, po francusku i po polsku. Amatorzy fotografii mieli tam koło fotografii grzybów. Zmarł 3.VIII.1975 w Farnham (Surrey).

Od prof. W. Szafera otrzymałem kilka listów, które S. Batko napisał do niego w latach 1965–1967. Mam także jeden list pisany do mnie. Listy w całości poświęcone były mikologii i fitopatologii. Ich autor informował o swojej działalności na niwie popularyzacji tych dziedzin w Wielkiej Brytanii, a szczególnie dużo miejsca przeznaczał na tytuły najnowszych publikacji ukazujących się w różnych krajach świata. Prawie w każdym liście zachęcał do upowszechniania wiedzy mikologicznej w Polsce, przekonywał o konieczności zorganizowania u nas towarzystwa mikologicznego dla szerokich rzesz miłośników grzybów. W tym miejscu trzeba stwierdzić, że apele te dotychczas niestety nie doczekały się realizacji. Wprawdzie przy Polskim Towarzystwie Botanicznym istnieje Sekcja Mikologiczna, są także jej oddziały w Warszawie, Wrocławiu i Poznaniu, działa również Polskie Towarzystwo Fitopatologiczne, ale organizacje te zrzeszają prawie wyłącznie naukowców zawodowo zajmujących się mikologią i fitopatologią, w swoim gronie nie mają amatorów i nie odznaczają się zbyt szeroką działalnością popularyzatorską.

S. Batko doceniając zasługi takich polskich mikologów jak Janczewski, Namysłowski, Rostański, Raciborski, zarzucał im jednak, że ograniczali się prawie wyłącznie do pracy naukowej, do florystyki, że żaden z nich nie służył szerszemu warstwowi społeczeństwa, nie założył dostępnego ogółowi towarzystwa mikologicznego, nie prowadził wycieczek grzyboznawczych, nie opracował przewodników do oznaczania grzybów. W liście z 24.10.1967 r. napisał: „Rostański i Raciborski to byli jak gdyby kucharze, którzy zgotowali wystawny obiad, ale nie umieli zgotować herbaty czy kawy!”...

Dr S. Batko przekazał bibliotecę Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN i Instytutu Botaniki UJ w Krakowie, wiele książek mikologicznych, w tym tak cenne jak np.: Bourdot, Galzin 1928, *Hyménomycètes de France* lub Rea 1922, *British Basidiomycetae*.

Prof. A. Skirgiełło w *Polskiej Bibliografii Mikologicznej* (Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN, Warszawa 1988) wymienia 8 publikacji, których autorem lub współautorem był S. Batko. W mojej bibliotece mam jeszcze jeden artykuł tego autora: Murray J. S., Batko S. 1962, *Dothistroma pini* Hulbary; a *New Di-*

sease on Pine in Britain, Forestry 35(1): 57–65. Wiadomo także, że S. Batko uczestniczył w przygotowaniu do druku dzieła *Pathology of trees and shrubs with special reference to Britain*, którego redaktorem i głównym autorem był T. H. Peace (Oxford 1962).

Z pewnością nie jest to całość dorobku S. Batki w zakresie mikologii i fitopatologii. Uzasadnione byłoby opracowanie pełnej bibliografii prac Stanisława Batki, a także dokładniejszej jego biografii.

Na zakończenie chciałbym serdecznie podziękować Panu Profesorowi A. Środoniowi za cenne informacje.

Władysław WOJEWODA

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

PRO MEMORIA

• 150 rocznica śmierci Willibalda Bessera (właściwe nazwisko Suibert Józef Gottlieb) (7.VII.1784–11.X.1842) – botanika, florysty i taksonoma roślin naczyniowych, absolwenta uniwersytetów lwowskiego i krakowskiego, profesora botaniki w Gimnazjum Wołyńskim i Uniwersytecie Kijowskim, dyrektora Ogrodu Botanicznego w Krzemieńcu, badacza flory Wołynia, Podola, Ukrainy i Litwy, autora fundamentalnych dzieł m.in. *Primitiae*

Florae Galiciae Austriae utriusque (1809) i monografii licznych rodzajów roślin naczyniowych.

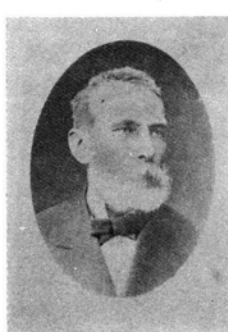
• 150 rocznica urodzin Franciszka Bieniasza (15.VIII.1842–27.XI.1898) – przyrodnika, geologa, nauczyciela gimnazjalnego inicjatora i współpracownika pomnikowego „Atlasu geologicznego Galicji”; także botanika-amatora, który swe bogate kolekcje skamielin roślinnych oraz zielnik z okolic Łańcuta ofiarował muzeum Komisji Fizjograficznej (obecnie w zbiorach krakowskich KRA i KRAM).

• 150 rocznica urodzin Karola Borowiczki (21.X.1842–23.XI.1904) – botanika, florysty, absolwenta Uniwersytetu Lwowskiego (1867), nauczyciela we Lwowie (1869–1876) i Stanisławowie (1877–1896), autora m.in. *Flory miasta Stanisławowa i jego okolicy* (1881) oraz *Klucza do oznaczania roślin na-*

siennych dziko rosnących i uprawianych w Stanisławowie i jego okolicy (1892).

• 50 rocznica śmierci Bronisława Jaronia (15.II.1905–V.1942) paleobotanika ur. w Głogowie (woj. rzeszowskie), zm. (rozstrzelanego przez Niemców) w Oświęcimiu; absolwenta (1930) i doktora (1934) Uniwersytetu Jagiellońskiego, asystenta w Instytucie Botanicznym UJ i w Ogrodzie Botanicznym UJ; paleobotanika zajmującego się głównie czwartorzędem; jednego z pionierów polskiej archeobotaniki; członka Polskiego Towarzystwa Botanicznego, Polskiego Towarzystwa Geologicznego oraz współpracownika Komisji Fizjograficznej PAU.

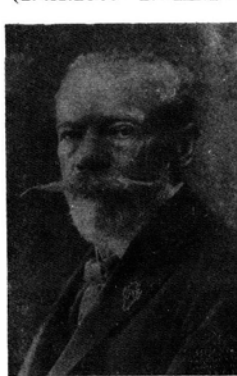
• 100 lecie śmierci Kazimierza Łapczyńskiego (16.III.1823–14.XII.1892) urodzonego w Kupiszkach na Kresach, zmarłego w Warszawie, z wykształ-

cenia i zawodu inżyniera, z zamiłowania botanika (wpływ Feliksa Berdaua), członka Komisji Fizjograficznej AU, związanego z ośrodkiem Warszawskim) badacza flory Polski, autora takich prac jak: *O roślinności jawnokwiatowej okolic Warszawy* (1882),

czy Zasięgi pionowe niektórych roślin w części Tatr najbliższej Zakopanego (1883) oraz *Flora Litwy w Panu Tadeuszu* (1892). Zbiory zielnikowe Łapczyńskiego znajdują się w Warszawie i Krakowie.

• 50 rocznica śmierci Stanisława Sokołowskiego (19.X.1865–1.VIII.1942) ur. w Młoszowej (katowickie), zm. w Zakopanem –

leśnika, botanika, wybitnego działacza ochrony przyrody, absolwenta Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu (1896), profesora Wyższej Szkoły Lasowej we Lwowie i Uniwersytetu Jagiellońskiego (1919–1935); redaktora *Sylwana*, członka PAU (1931), doktora h.c. UJ (1932) i SGGW (1934), autora wielu podręczników

z zakresu leśnictwa i botaniki leśnej.

• 100 lecie śmierci Józefa Brunona Szafarkiewicza (9.IX.1821–27.VII.1892), przyrodnika (florysta, zoolog i geolog) i pedagoga wielkopolskiego, ur. w Gocanowie (bydgoskie), zm. w Poznaniu; absolwenta nauk przyrodniczych na Uniwersytecie Berlińskim,